

MÜZİKTE BİR ORYANTALİZM ÖRNEĞİ

FRANÇOIS COUPERIN'IN SULTANA'SI

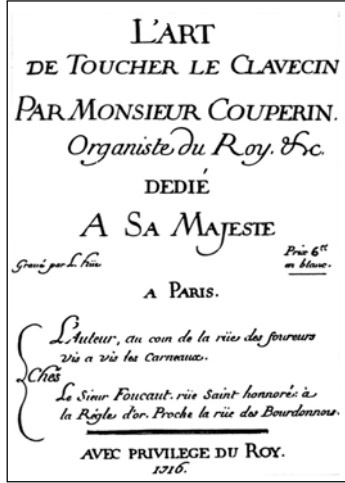
PROF. DR. ÖMER EĞECİOĞLU

Couperin'in ölümünden sonra kitaplığında Kuran, Osmanlı İmparatorluğunun Tarihi ve Türk'lerin Tarihi gibi kitapların yanı sıra, bestecinin önce Corelli'den esinlenerek Fransız müziğine kazandırdığı, sonra da bir İtalyan-Fransız sentezi yaratarak bir araya koyduğu 7 üçlü sonat dizisi içinde bir viyola da gamba eklenerek zenginleştirilmiş ve dörtlü biçimine getirilmiş La Sultanne sonatı bulunuyor. Bu ölümsüzleştirilen sultanın kim olduğu kesin olarak bilinmiyor, ama aday yakıştırmak mümkün.

* Couperin'in nasıl bir insan olduğu hakkında fazla bir şey bilinmiyor. Mezarının yeri bile belli değil.

François Couperin (1668-1733). Jean-Jacques Flipart'ın 1735'te André Bouÿs'un bir portresini esas alarak yaptığı bir gravür.¹

Royal College of Music.

miş ve bir dörtlü biçimine getirilmiş *La Sultanne* – yani Sultan – başlıklı bir sonat bulunuyor. *La Sultanne* sanki yazıldığı çağın ilginç özelliklerini bir araya toplayan bir odak noktası. Özellikle Couperin'in seçme kitapları ile aynı nefeste düşünüldüğünde bu eser daha da merak uyandıran bir hal alıyor. Bu ölümsüzleştirilen sultanın hangi hanım olduğu kesin olarak bilinmiyor, ama aday yakıştırmak mümkün.

BÜYÜK COUPERIN

François Couperin 1668'de Paris'te doğdu. İlk müzik derslerini Paris Saint-Gervais Kilisesi'nde orgcu olan babasından aldı. Babasının ölümünden sonra 1685'te 18 yaşında kendisi de Saint-Gervais'nin orgcusu oldu. Couperin ailesinin sonraki nesillerdeki fertleri bu pozisyonun sahibi olmaya devam ettiler. 1693'te Fransa Kralı XIV. Louis'nin sarayına orada görevli olan dört orgcudan birisi olarak atandı. XIV. Louis "Güneş Kral" olarak bilinen ve dünya tarihine hani şu "Devlet benim - L'État c'est moi" incisi ile geçmiş olan hükümdar. 1643'te daha 5 yaşında iken tahta çıkmış ve imparatorluğu 1715'e kadar

Aralarında *L'art de Toucher le Clavecin*, *Pièces de Clavecin*, *Concerts Royaux* ve *Les Nations*'u sayabileceğimiz çok sayıda eserin bestecisi Fransız barok üstad François Couperin öldüğünde (1733) evinde bir envanter yapılmış. Kayda düşünülenler içinde müzik aletleri, notalar, *Incil* ve azizlerin hayatları üzerine ve antik Yunan ile ilgili kitaplar var. Couperin bir saray müzisyeni olduğu için eşyaları arasında bunların bulunması elbette şaşırtıcı değil. Kitaplığında o zamanın modern yapıtları *Don Kişot*, *Gil Blas* ve *Robinson Crusoe* da olması Couperin'in

müzikten öte edebiyata olan merakını gösteriyor. Ancak kitaplarından üç tanesi şaşırtıcı; *Kuran*, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihi* ve *Türk'lerin Tarihi*.

Eşyaları arasında bulunan bu beklenmedik kitaplara ek olarak Couperin'in Doğu merakını açığa vuran bir de kompozisyonu var. Bestecinin önce Corelli'den esinlenerek Fransız müziğine kazandırdığı, sonra da bir İtalyan-Fransız sentezi yaratarak bir araya koyduğu 7 üçlü sonat (*trio sonata*) dizisi içinde bir viyola da gamba eklenerek zenginleştiril-

tam 72 yıl sürmüş. Fransa'da mutlak monarşiyi kuran hükümdar olmasının yanı sıra yaptırdığı Versaille Sarayı Fransa'nın en ihtişamlı devrini yansıtır. Kendisi büyük bir Fransa yaratmak amacı ile birçok sosyal ve kültürel kurumun temelini attı, dönemin Fransız sanatçıları teşvik edip destekledi. Himayesi altına aldığı müzisyenlerin arasında François Couperin de var.

Couperin 1717'de *Ordinaire de la Music de la Chambre du Roi* unvanıyla XIV. Louis'nin saray müzisyeni oldu. Bundan sonra da hayatı Paris'te Saint-Gervais'de orgcu, saray müzisyeni ve saray orgcusu ve aristokratların müzik hocası olarak geçti. Yaşamı boyunca Paris'ten hiç ayrılmadı ama üstün orgculuğunun yanı sıra önce Fransa'da sonra da bütün Avrupa'da bir virtüöz harpsikordist ve besteci olarak ün kazandı. 18. yüzyılın harpsikord çalma tekniği üzerine baş kuramsal kitaplarından sayılan eseri *L'art de Toucher le Clavecin* 1716'da yayınladı. Aile ağacı müzisyenlerle dolu olan Couperin'i diğerlerinden ayırt etmek için kendisi "büyük Couperin" (Couperin le Grand) olarak anılır.

ESERLERİ

Couperin'in harpsikord yapıtları Fransız barok müziğinin en güzel örneklerinden olduğu gibi aynı zamanda bu enstrüman için yazılmış en değerli eserler arasında yer alıyor. En iyi bilinen çalışmaları her birine *ordre* adını verdiği 27 bölümden oluşan ve 4 kitapta topladığı *Pièces de Clavecin*. Harpsikord için yazdığı bu renkli ve zarif eserler minyatür senfonik şiirler olarak kabul ediliyor. *Pièces de Clavecin*'i 19. yüzyılda yayına hazırlamaya yardım eden kişi Rönesans ve erken barok dönemi müziğine büyük ilgi duyan romantik besteci Johannes Brahms olmuş.

Couperin, Corelli ve Lully'ye olan saygısını nasıl bu iki yapıtla dile getirdiyse, iki yüz sene sonra Maurice Ravel de piyano için bestelediği *Le tombeau de Couperin* süiti ile

François Couperin'in patronu "Güneş Kral" XIV. Louis. Sanat ve kültüre gösterdiği ilgi ve desteği vurgulamak üzere etrafına dizili olarak resimlenen objelerin arasında solda zamanın popüler çalgısı viyola da gamba da var.³

La Sultanne büyük Couperin'in olgunluk çağına ait olan gelişmiş üçlü sonatlardan biri. Olağan üçlü sonat biçimine ek olarak bir de bağımsız bas partisi içeriyor. Couperin'in çağının müzik aletleri ile bu yapıt üçlü sonat ve ek bir bas viyol olarak aslında dört sesli bir parça oluşturuyor.

Couperin'in kişiliğinde Fransız barok müziğine olan saygı ve hayranlığını dile getiriyordu.**

ÜÇLÜ SONATLAR ÜZERİNE

Üçlü sonat 17. yüzyılda İtalyan ses sanatı geleneğinden kaynaklanarak, iki melodi aleti ve sürekli bas (*continuo*) için bestelenmiş olan eserlerdir. Melodi için genellikle iki keman, iki flüt veya buna benzer müzik aletleri kullanılıyordu. Sürekli bas, armoniye altyapı görevi yapan ve genellikle klavyen gibi klavyeli bir alet ile bir bas viyolun ortaklaşa üstlendiği bir işlevdi. Yani bu çeşit sonatlarda aslında 4 enstrüman vardı.

Couperin Fransız bestecileri arasında üçlü sonat biçiminde eserler yaratmış olan ilk sanatçı olmuş. Model olarak kullandığı yapıtlar ise İtalyan üstad Corelli'nin üçlü sonatları. Müzikte İtalyan estetiği ile Fransız stili'nin bir sentezini ortaya çıkarmış.

Couperin'in bestelediği üçlü sonatlar hakkında "Bestecinin Halka İtirafı" başlığı ile yazdığı çok ilginç bir önsöz var. Kendisi şöyle diyor:

"Bu üçlülerden bazıları birkaç sene önce bestelenmişti. Kopyalarını da elde etmek mümkün. Ancak ben kopyacıların dikkatsizliğini bildiğim için bunların hatasız olduğuna inanmıyorum. Bu arada yenilerini de bestelediğim bu sonatların gerçek müzikseverlerin hoşuna gideceğini sanıyorum. Bu derlemedeki ilk üçlü, benim ilk yazmış olduğum, hatta Fransa'da ilk yazılmış olan üçlü sonat oluyor.*** Tuhaf bir öyküsü var. Bay Corelli'nin ve Bay Lully'nin ömrümün sonuna dek dinlemekten bıkmayacağım eserlerine duyduğum hayranlıkla ben de bir üçlü sonat bestelemeye cüret ettim. Bu sonat Corelli'nin eserlerinin çalındığı yerde çalındı. Fransızların yabancı kaynaklı her şey için standartlarını ne kadar yüksek tuttuğunu bildiğim

Couperin org ve dini koro müziğinin yanı sıra XIV. Louis için sonatlar ve çeşitli oda müziği eserleri de besteleyerek bunları sarayda verdiği haftalık konserlerde seslendirmiş. Bunların arasında *Concerts Royaux* (1722) yer alıyor. Couperin 1690'larda başlayarak Corelli'nin etkisinde İtalyan stili üçlü sonatlar bestelemeye başladı. Bu sonatları, Fransız stili danslar ekleyip zenginleştirerek *Les Nations* adı altında 1726'da yayınladı. Couperin'in ayrıca bas viyol ikilisi için yazdığı zengin ve duygulu yapıtları da var (yan sayfada).

Couperin'in *Sultana'sı*(?) Burgonya Düşesi Marie Adélaïde de Savoie (1685-1712).

için, biraz da kendime güvenmediğimden olacak, küçük bir hileye başvurdum. Sardinya kralının hizmetinde olan bir akrabamın bana İtalyan bir bestecinin yeni bir bestesini gönderdiğini söyledim. İmza olarak da kendi ismimi kullandım, ama harflerin yerlerini değiştirerek bir İtalyan ismine benzettikten

bas partisi içeriyor. Couperin'in çağının müzik aletleri ile bu yapıt üçlü sonat ve ek bir bas viyol olarak aslında dört sesli bir parça oluşturuyor. *La Sultanne* ve beraberinde bestecinin olgun çağının diğer bir örneği olan üçlü sonat *La Superbe*, Couperin'in viyola da gamba ikilisi için yazdığı eserlerle beraber 20. yüzyılın ilk yarısında Lyon şehri kütüphanesinde bulunmuş. Üstelik *La Sultanne*'nin bu bulunan notası Couperin'in kendi el yazısı ile değil de kopya. Orijinalinin nerede olduğu, hatta günümüze gelip gelmediği bilinmiyor. Bazı kopyalarında, örneğin Lyon'da bulunan kopyasının değişik yerlerinde, *La Sultanne* yerine *La Sultane* olarak da geçiyor. Yani *Sultanne*, *Sultane* ve *Sultana* aynı kelimenin değişik yazılış biçimleri olarak kullanılıyor.

Eserin başlığındaki *Sultana* sözcüğünün gerçekten bir Osmanlı hanım sultanla ilişkisi var mı? Belki de bu başlık Couperin'in özellikle harpsikord eserlerine

nümüz için de öyle. Başlığı ise sırrını koruyor. Müzik tarihçileri esere adını veren *Sultana* ile kimin kastedildiğini bilmiyorlar: Belki bir Osmanlı Sultan eşi ve gerçek *Sultana*, belki de şaka niyetine böyle adlandırılarak anıtlştırılmış başka bir kişi.⁴ Bu *Sultana* için en az bir aday gösterilmiş.

Ünlü *Larousse* ansiklopedisine göre Couperin'in dört ses için yazmış olduğu bu usta yapıt -üçlü sonatı ve ek olarak bir tane daha bas viyol -sultana kostümü giydiği bir balo münasebeti ile Burgonya Düşesi için yazılmış.⁵ Araştırmacılar bu konuda hiç de hemfikir değil. Gerçekten Couperin'in Burgonya Dükü'ne müzik dersleri verdiği biliniyor.⁶ Ayrıca eski bir kaynak 1702'nin Ağustos ayında zamanın Burgonya Dükü'nün Saint-Maur'deki malikanesinde eşi Düşes Marie Adélaïde de Savoie için verdiği muhteşem bir baloda olanları naklederken Couperin'den de şöyle bahsediyor:

1700'den sonra Doğu'ya ilginin artması, 1704'te Antoine Galland'ın 1001 Gece Masalları'nı Fransızcaya çevirip yayınlaması, *La Sultanne*'in 18. yüzyılın başında bestelenmiş olabileceğini gösteriyor. Batı'da bu ilginin Osmanlı'nın Hürrem Sultan ile başlayıp 17. yüzyılın sonlarına kadar süren kadınlar saltanatı döneminde arttığı, nüfuzlu saray kadınlarının *Sultana*'ların egzotikliğini ve çekiciliğini fazlalaştırdığı muhakkak.

sonra. Sonat büyük bir heyecanla karşılandı. Bunun verdiği hevesle İtalyan ismimi kullanıp başka sonatlar da yazdım. Neyse ki bu yapıtlara gösterilen büyük ilgi hile kullandığım için beni mahçup edip yüzümü kızartmadı."²

Couperin'in "İtalyan" ismi ne idi acaba? Cupinero, Couperin'e çok yakın. Purenico? Pernucio?

LA SULTANNE ÜZERİNE

La Sultanne büyük Couperin'in olgunluk çağına ait olan gelişmiş üçlü sonatlardan biri. Olağan üçlü sonat biçimine ek olarak bir de bağımsız

nükteli ve çarpıcı isimler vermesinden öte bir anlam taşımıyor. Bu nükteli isimlere birkaç örnek: *Şahane* -*La Superbe* (üçlü sonat), *Vizyoner* -*La Visionnaire* (üçlü sonat), *Beyaz Gömlek* -*La Chemise Blanche* (2. süit, 2 viyola da gamba için), *Şehvetli* -*La Voluptueuse* (rondo, harpsikord), *Gayretli* -*La Diligente* (harpsikord), *Majestic* -*La Majestueuse* (saraband, harpsikord), *Tehlikeli* -*La Dangereuse* (saraband, harpsikord), *Büyücü Kadın* -*L'Enchanteresse* (rondo, harpsikord), ve *Sultan* - *La Sultanne* (dörtlü sonat).

La Sultanne bestelendiği zaman için ne kadar olağanüstü idi ise, gü-

"Eski operalardan şarkılar söyleyen Bayan Couperin'e babası Françoise Couperin eşlik etti."⁷

Sözü geçen ses sanatçısı, Françoise Couperin'in kızı olan Louise (1674-1748). O da XIV. Louis'nin saray müzisyenleri arasında yer almış. *Larousse*'un bahsettiği balo, zenginliği ile dillere destan bu parti olabilir. Düşesin sultan kostümü giyip giymediğinden bahsedilmese de hiç olmazsa François Couperin ile genç Burgonya Düşesi'ni aynı zamana ve mekâna koyuyor.

La Sultana'yı Couperin'in üçlü sonatları arasına yerleştirirken, Beaussant

şu sıralamayı yapıyor:⁸ *La Pucelle* ve *La Steinquerque* (1692), *La Visionnaire*, *L'Astrée*, *La Sultane*, *La Superbe* (1692-1714 arası), *L'Impériale* (1714-1726 arası). Yazara göre Couperin'in *La Sultane*'i besteleme tarihi büyük bir olasılıkla 1710. Paul Brunod ve bazı diğer araştırmacılar ise *La Sultane*'nin bestelenme tarihini 1692 civarı olarak

"*La Sultane* Couperin'in acemilik döneminden çıktıktan sonra bestelediği bir eser. Burada tonal yapısı güçlü, ciddi, ustalıklı işlenmiş formları içeren bir yapıt buluyoruz. Her şeyden önce bu eserin dört enstrüman için yazılmış olması onu İtalyan sonatlarından ayrı kılıyor. Çeşitli yerlerde iki keman ya da iki viyol için konçer-

Doğu denilince 17. yüzyılın sonu ve 18. yüzyılın başında Batı dünyasında sadece Yakındoğu ve Osmanlılar akla gelmiyordu. Çin ve Uzakdoğu da çok revaçtaydı. Couperin'in harpsikord eserlerinden biri *Çinliler -Les Chinois* başlığını taşıyor (4. kitap, No. 27). Başlığı Çin ile ilgili olsa da müziksel karakteri baştan sona

Hürrem, Mihrimah ve Kösem sultanlar.

veriyorlar.⁹ Diğer uzmanlara göre ise bu tarih 1695. Eserin bestelenme tarihi kesinlikle bilinmemekle beraber uzmanlar *La Sultanne*'nin stil olarak ilk dört sonattan sonra yazıldığı noktasında hemfikir.

1700'den sonra Doğu'ya olan ilginin gittikçe artması, özellikle 1704 yılında Antoine Galland'ın *1001 Gece Masalları*'nı Fransızcaya çevirip yayınlaması, *La Sultanne*'nin bestelenme tarihinin 18. yüzyılın başı olabileceğini gösteriyor. Tabii bu ilginin Osmanlı'nın Hürrem Sultan ile başlayıp 17. yüzyılın sonlarında kadar devam eden kadınlar saltanatı döneminde arttığı, batıda Osmanlı'nın aşırı nüfuzlu saray kadınlarının *Sultana*'ların egzotikliğini ve çekiciliğini fazlalaştırdığı muhakkak. Couperin'in kütüphanesinde bulunan kitaplardan Doğu kültürüne özel bir ilgi duyduğunu da biliyoruz.

Beaussant *La Sultane* üzerine ayrıca şu bilgiyi veriyor:

tante yaklaşımında pasajlar yer alıyor. Eserin olgunluğundan ötürü ilk dört sonattan sonra yazılmış olduğu görünüyor. Lyon'da bulunan nota kopyası ise 1714 tarihini taşıdığı için muhtemel bestelenme yıllarını 1692-1714 arası olarak buluyoruz."

Zengin bir armoniye sahip olan ve re minör tonalitesinde yazılmış olan *La Sultanne*'nin bölümleri; *Gravement-Gayement-Air (tendrement)-Gravement-Légèremment-Vivement*. Eserin ilginç ama bir yerde düş kırıklığına uğratici yönü ise armoni ve ritim esasları arasında egzotik, *alla-turca* veya oryantal olarak algılanabilecek herhangi bir niteliği olmaması: Yapıtta böyle bir motif, süsleme, melodi fragmanı, aralık ya da aksak ritim ögesi aramak boşuna. Beaussant'a göre "Bu *Sultanne*'i İtalyan kökenli Parisliler arasında aramak gerek."

Belki de Couperin'in *Sultane*'sı gerçekten Burgonya Düşesi Marie Adélaïde de Savoie'du.

Fransız.¹⁰⁻¹¹ Belki bu özellik, daha doğrusu özellik eksikliği *Les Chinois* in *La Sultanne* ile paylaştığı bir nitelik. Kimbilir, belki Couperin'in de eserlerine *La Sultanne* veya *Les Chinois* şeklinde başlıklar vermesine rağmen müziğin yapısı ile Doğu havası yaratmamasının, egzotik her şeyin moda olduğu bir pazarı değerlendirmek ya da nükteli olmaktan öte bir nedeni yoktu.

EVİNDEKİ EŞYALAR

Hayatının son 20 yılını hastalıklarla boğuşarak geçirdiği bilinen Couperin, 11 Eylül 1733'te Paris'te öldüğü zaman Bach, Handel ve Scarlatti 48, Vivaldi 65, Telemann 53, Haydn ise daha 1 yaşındaydı. Couperin'in ölümünün hemen ardından 16 Eylül tarihinde Paris'teki evinde noter tarafından varlık tespiti için bir envanter yapılmış ve evdeki eşyaların detaylı bir dökümü hazırlanmış.¹² Tabii ki bestecinin evinde bulunan notalar ve müzik aletlerinin çoklu-

1859. März. No. 45.

Ankündigungen.

In Verlage von Breitkopf & Härtel in Leipzig erschienen so eben mit Eigenthumsrecht:

- Donizetti, G.**, *Reveries Napolitaines*. 6 Ballades (paroles italiennes et allemandes) avec accomp. de Piano (complet) 2 Thlr.
 — Les mêmes séparées No. 1. Il Peccatore. (Der Fischer.) 10 Gr.
 — 2. La mia Nonna. (Wingsied.) 10 Gr.
 — 3. Il Trovatore in Carisera. (Der englische Truhdenner.) 8 Gr.
 — 4. La Sultana. (Die Sultana.) 8 Gr.
 — 5. L'Ultime notte di un nozze. (Die Nacht vor der Priesterweih.) 16 Gr.
 — 6. L'Addio. (Lebewohl.) Duett. 8 Gr.

"Bu uyarlama Couperin'in boyutları sınırlı oda müziğini coşkun ve dışa dönük bir ifadeye kavuşturuyor."¹⁴

Gaetano Donizetti'nin içinde *La Sultana*'nın da yer aldığı *Reveries Napolitaines*'inin Breitkopf & Härtel tarafından yayımlanan İtalyanca/Almanca sözlü notasının *Allgemeine Musikalische Zeitung*'un 1839 Mart sayısında çıkan reklamı.

ğü şaşılacak bir şey değil. Zamanına göre kapsamlı bir müzik kütüphanesinin yanı sıra bir büyük harpsikord, üç klavsen, bir küçük org, iki viyola da gamba, bir viyolonsel, iki keman Couperin'in evindeki müzik aletlerini oluşturuyor. Eşyalarının arasında perde olarak kullanılan eski bir Türk halısı da varmış. Kitaplığındaki yapıtlar ise tarih ve edebiyata olan ilgisinin derinliğini yansıtıyor: Bunların arasında bir *İncil*, azizlerin hayatı üzerine bir kitap, Fransa, İngiltere ve İspanya tarihleri ve Eski Yunan medeniyeti üzerine kitaplar buluyoruz. *Don Kişot* (1605, 1615), *Gil Blas* (1715-1735), *Robinson Crusoe* (1719) gibi bugünün klasikleri ama Couperin'in zamanının çok modern yapıtları da bunların arasında. Couperin'in entelektüel kitap koleksiyonu içinde en şaşırtıcı olanlar ise: *Türk'lerin Tarihi* (L'Histoire des Turcs), *Osmanlı İm-*

paratorluğunun Tarihi (L'Histoire de l'Empire Ottoman) ve *Kuran* (L'Alcoran de Mahomet), Hollanda basımı.

LA SULTANNE'NİN ENSTRÜMANLARI

La Sultanne 17. yüzyılın müzik aletleri için yazılmış. Barok enstrümanları günümüzün modern enstrümanları ile karşılaştırdığımız zaman ortaya ilginç bir manzara çıkıyor. Söz gelimi modern piyanonun ifade gücü yönünden harpsikorda olan üstünlüğü tartışma götürmez, ama sürekli bas grubu enstrümanı olarak barok müziğindeki harpsikordun yerini tutması elbette mümkün değil. Bu, yaylı sazlar için de geçerli. Örneğin modern viyolonsel elbette ki yaylı çalgılar dörtlülerinde viyola da gambadan üstün kılan nitelikleri var. Ama bu viyolonsel her barok eserde viyola da gambanın yerini hakkı ile tutabilir demek değil. Bu noktayı araştırmacı Robert Donnington, Couperin'in *La Sultanne*'sini örnek vererek şöyle ifade etmiş:

"Viyolonselın gambaya olan üstünlüğü ancak üçlü sonatlara kadar geçerli diyebiliriz. Bir örnek vermek gerekirse Couperin'in *La Sultanne*'sinde birbirine oldukça yakın yazılmış iki bas partisi viyolonsellerle çalındığı zaman kulağa hantal geliyor, ama viyola da gambalarla çalındığı zaman bu müzik ışıl ışıl parlıyor."¹³

Couperin'in *La Sultanne*'ini 20. yüzyıl anlayışına uygun olarak işleyip modern müzik aletlerine taşıyan besteci Darius Milhaud olmuş.

DARIUS MİLHAUD'NUN ORKESTRA UYARLAMASI

Renkli müziği ile tanınan çağdaş Fransız besteci Darius Milhaud (1892-1974) *La Sultanne*'i orijinalinin bestelenmesinden iki yüzyıl sonra modernleştirerek orkestra için uyarlamış. Bu uyarlamada Milhaud orijinaline sadık kalmakla beraber Couperin'in fikirlerine ince bir ustalikle eklemeler yapıyor. *Over-*

ture ve *Allegro* olarak iki bölümde düzenlediği yapıtı Milhaud 1940'ta müzik bölümünde öğretim üyesi olarak bulunduğu California'daki Oakland Mills College'da bitirmiş. Yaylı sazlar, nefesli sazlar ve bakır nefesli sazlar, Milhaud'nun canlı ifade tarzı ile *La Sultanne*'in barok karakterini gayet renkli ve zarif bir şekilde vurguluyor. Araştırmacı Barbara Kelly'ye göre;

"Sesi insan sesine yakın addedildiği için 16. ve 17. yüzyıllarda çok revaçta olan viyola da gamba (bas viyol), bugünkü viyolonsel benzeyen, ama dört yerine altı telli olan bir çalgıydı. Viyolonsel gibi yaylı bir saz olan gamba ya dizler arasında, ya da dizlerin üzerine oturtularak çalınıyordu. Günümüzün viyolonsel repertuarında orijinaleri bu müzik aletleri için yazılmış olan eserler de buluyoruz. Örneğin J. S. Bach'ın harpsikord eşliğinde viyola da gamba sonatları günümüzün viyolonsel repertuarında yer alıyorlar."

Bazı kaynaklara göre ise Milhaud'nun *La Sultana* uyarlamasının *Overture* bölümü sultanlara yaraşır bir gösterişe sahip. Bu izlenim sadece eserin isminden kaynaklanıyor olabilir. İkinci bölümü ise orkestranın ustaca kullanıldığı içi içine sığmaz bir yapıya sahip. Milhaud'nun Opus 220 *La Sultanne*'sinin Amerika'da ilk basımı Elkan-Vogel şirketi tarafından 1944'te yapılmış. Couperin, Milhaud'nun *La Sultanne*'i ünlü orkestra şefi Dimitri Mitropoulos'un programlarında yer verdiği bir eser.

DİĞER SULTANALAR

Couperin'in *La Sultana*'sının yanı sıra birkaç tane daha kayda değer *La Sultana* var. Örneğin ünlü İtalyan opera ustası Gaetano Donizetti (1797-1848) *Napoliten Hülyalar* (Reveries Napolitaines) adlı 6 balat içeren şan ve piyano derlemesine *La Sultana* adlı bir balat dahil etmiş. Bu derleme ilk olarak Napoli'de 1838 yılında, bunu takiben 1839'da Fransa ve Almanya'da yayımlanmış. Donizetti'nin *La Sultana*'sının sözleri (Là sedeva, sull'erto verone)

zamanın popüler ozanı Napoliten Leopoldo Tarantini tarafından kaleme alınmış. Öyküsü de zamanın pek moda olan "harem kadını / Hıristiyan âşığı" ikilemi üzerine kurulmuş: Bütün tehlikelere rağmen Sultana'ya serenat yapan şövalye, ertesi gün sevgilisinin ölüm haberini alıyor.

1822 yılından günümüze gelen *The Sultana* adlı bir de melodrama var. Bu Lord Byron'un Don Juan'ı esas alınarak yazılmış. Bir diğer adı da *Türkiye'ye Seyahat* olarak verilen bu oyunun yazarı belli olmadığı gibi, 19. yüzyılda sahneye konulup konulmadığı da bilinmiyor.¹⁵

Günümüzde internet üzerinden girilebilen çeşitli veritabanlarında anahtar kelime kullanarak tarama yapmak mümkün olduğu için, *Sultanne*, *Sultana* gibi anahtar kelimelerle 19. yüzyılda bestelenmiş pek çok eserin notalarını kolayca bulabiliyoruz. Bu şekilde bulunan sultanalara birkaç örnek şöyle:

• Klitz, Charles. *Les Sultana, Kadriyeler ve Vals*. Piyano. Clementi, Collard & Collard, Londra, 1830.

• Brookton, Charles. *Sultana Valsi*. S. Brainard's Sons, Cleveland, 1841.

• Sedgwick, Alfred B. *The Sultana Valsleri*. Piyano, 1845.

• Hüntten, Franz, *La Sultana, La Sultana* operasından bir tema üzerine çeşitlemeler, Op. 151, Londra, 1847.

• Reys, Charles. *La Sultana, vals*. Lee & Walker, Philadelphia, 1850.

• Spark, William. *La Sultana, vals brillante*. Piyano, 1854.

• Pridham, John. *The Sultana, Türk Güzeli, polka*. Piyano, 1856.

• Albert, Charles Louis Napoléon d'. *The Sultana Valsleri*. Piyano, 1860.

• Bourges, Jean Maurice, *Sultana: bir perdelik komik opera*. G. Brandus et S. Dufour, Paris, 1860.

Öyle anlaşılıyor ki 19. yüzyılda bu başlıkla bestelenmiş eserlerin sayısı çok. Couperin'in *La Sultanne*'nin ise bunlardan çok önce, 17. yüzyıl sonu ile 18. yüzyıl başı bestelenmiş bir dörtlü sonat olarak müzik tarihinde özel bir yeri var.

ÖMER EĞECİOĞLU
DEPARTMENT OF COMPUTER SCIENCE
KALIFORNİYA ÜNİVERSİTESİ

Eşyalarının arasında perde olarak kullanılan eski bir Türk halısı da varmış. Kitaplığındaki yapıtlar ise tarih ve edebiyata olan ilgisinin derinliğini yansıtıyor: Bunların arasında bir İncil, azizlerin hayatı üzerine bir kitap, Fransa, İngiltere ve İspanya tarihleri ve Eski Yunan medeniyeti üzerine kitaplar buluyoruz.

DİPNOTLAR

- 1 Paul Brunold, *François Couperin, The Lyrebird* Press, Monaco, 1949.
- 2 Brunold, 1949, s. 39-41.
- 3 Jean Garnier, *Portrait of Lois XIV Surrounded by Attributes of the Arts*, yağlıboya, 1672, Versay Sarayı Müzesi.
- 4 James Manheim, *François Couperin: La Sultanne. Préludes & Concerts Royaux*, <http://www.allmusic.com/>
- 5 <http://www.larousse.fr/encyclopedie/groupe-personnage/Couperin/114915>
- 6 Philippe Beussant, *François Couperin*, Amadeus Press, Portland, 1990, s. 256.
- 7 Le Comte d'Haussonville, *La duchesse de Bourgoigne et l'alliance savoyarde sous Louis XIV*: Cilt II, Calmann Lévy 1901, Paris, s. 116.
- 8 Beussant, 1990, s.166-68, 391.
- 9 Brunold, 1949, s. 76.

- 10 Wilfrid Mellers, *François Couperin and the French Classical Tradition*, Dover Publications, New York, 1968, s. 232.
- 11 Beussant, 1990, s. 340-1.
- 12 Michel Antoine, "Autour de François Couperin", *Revue de Musicologie*, Cilt 34, Sayı 103/4, 1952, s.109-27.
- 13 Robert Donington, *The Choice of Instruments in Baroque Music*, *Early Music*, Cilt 1, No. 3, 1973, 137.
- 14 Barbara L. Kelly, *Tradition and Style in the Works of Darius Milhaud 1912-1939*, Ashgate Publishing Company, Vermont, 2003, s. 185.
- 15 *The Sultana: or. A Trip to Turkey. A melodrama, in three acts, founded on Lord Byron's Don Juan*, N. Baldwin, New York, 1822.

NOTLAR

- * Burada *ordinaire* daimi personel anlamında kullanılıyor.
- ** Couperin'in Corelli için, sonra da Ravel'in Couperin için yazdığı adak eserler dizisi burada bitmiyor. 20. yüzyılda *Le Tombeau de Ravel* başlığı ile Ravel'e müzik adayan çok sayıda

besteci var: Rudolf Escher, Arthur Benjamin, Olivier Greif, Jacques Stehman, Judd Greenstein gibi.

*** Couperin bu önsözü *Les Nations* için yazmış. *Les Nations*'da eski besteleri olan üçlü sonatlarına dans süitleri ekleyerek ve yeni başlıklarla kullanıyor.

ANADOLU'DA BRONZ ÇAĞI KENTLERİ SEVGİ AKTÜRE

Kentler, tarih boyunca en devingen öge oldu, toplum yaşantısında belirgin izler bıraktı. Sevgi Aktüre, Anadolu'da kent ve kentleşme tarihi üzerinde yapılmış çeşitli araştırmaların sonuçlarını bir araya getirip bunlardan yeni sentezler üretti. Anadolu kentlerinde mekânsal yapı değişimi ile bu yapıyı belirleyen sosyo-ekonomik süreçler arasındaki nedensellik ilişkilerinin irdelendiği bu kitap, araştırmacılar, özellikle kent plancıları için önemli bir kaynak.

Tarih Vakfı Yurt Yayınları
ISBN-975-333-01, Ocak 1997, İnce Kapak, 12,00 YTL

